

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В СЕГМЕНТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

FACTORS OF THE COMPETITIVE ENVIRONMENT IN THE DAIRY PRODUCTION SEGMENT IN UKRAINE

У статті досліджені фактори конкурентного середовища в сегменті виробництва молочної продукції в Україні. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку для ринку молочної продукції України притаманна дисфункціональна модель конкуренції, яка значною мірою стримує розвиток вітчизняної молокопереробної промисловості, оскільки для неї характерні процеси, що дестабілізують вищезазначений ринок і призводять до ринкових диспропорцій. Не сприяють також підвищенню конкурентоспроможності українських молочних підприємств невідповідність вітчизняних стандартів якості молочної продукції європейським нормам, відсутність глибокої спеціалізації виробництва, наявність на ринку фальсифікату, що нині є об'єктивною реальністю і вимагає виважених управлінських рішень, що мають орієнтуватися на загальноекономічну ситуацію на зовнішньому і внутрішньому ринках. Визначені напрями підвищення рівня конкурентоспроможності молокопереробних підприємств України, серед яких – розроблення комплексу заходів, які мають вирішити проблеми якості продукції, зокрема на основі боротьби із фальсифікатом, розвиток брендингу, формування й укріплення власної сировинної бази виробництва молочної продукції.

Ключові слова: молокопереробна промисловість, підприємства, конкуренція, фактори, ринок, якість, стандарти.

В статті досліджені фактори конкурентної середовища в сегменті виробництва молочної продукції в Україні. Установ-

лено, что на современном этапе развития для рынка молочной продукции Украины присуща дисфункциональная модель конкуренции, которая в значительной степени сдерживает развитие отечественной молокоперерабатывающей промышленности, поскольку для нее характерны процессы, дестабилизирующие вышеупомянутый рынок и приводящие к рыночным диспропорциям. Не способствует повышению конкурентоспособности украинских молочных предприятий также несоответствие отечественных стандартов качества молочной продукции европейским нормам, отсутствие глубокой специализации производства, наличие на рынке фальсификата, что сейчас является объективной реальностью и требует взвешенных управленческих решений, которые должны ориентироваться на общеэкономическую ситуацию на внешнем и внутреннем рынках. Определены направления повышения конкурентоспособности молокоперерабатывающих предприятий Украины, среди которых – разработка комплекса мер, которые должны решить проблемы качества продукции, в частности на основе борьбы с фальсификатом, развитие брендинга, формирование и укрепление собственной сырьевой базы производства молочной продукции.

Ключевые слова: молокоперерабатывающая промышленность, предприятия, конкуренция, факторы, рынок, качество, стандарты.

УДК 657.6

<https://doi.org/10.32843/infrastruct34-20>

Мошковська О.А.

д.е.н., професор кафедри обліку та оподаткування

Київський національний торговельно-економічний університет

The article investigates the factors of competitive environment in the dairy production segment in Ukraine. It is established that at the present stage of development for the dairy market of Ukraine there is a dysfunctional model of competition, which significantly impedes the development of the domestic dairy industry, as it is characterized by processes that destabilize the above market and lead to market imbalances. This market model, which is a modern objective reality, requires prudent management decisions, which should focus on the overall economic situation in foreign and domestic markets, on the behavior of competitors, which now largely goes beyond classic Western civilized competition. In addition, their divergence and the lack of deep specialization of production do not contribute to increasing the competitiveness of Ukrainian dairy enterprises. As a result, the range of products of domestic milk processors is duplicated. Due to inconsistent sales systems, they are pushing one another into the market. At the same time, having a specialization would lead to in-depth processing of raw materials, which would help to obtain additional added value regardless of the market situation in the market. This approach is typical for the production of dairy products in Europe. In addition, dairy producers have difficulties accessing retail chains, poorly developed branding, and are not paying enough attention to changes in the market. There are questions about the packaging of products, the study of consumer demand. Improvement of these processes in the implementation of foreign economic activity of Ukrainian dairies is due in the near future, taking into account the expected intensification of competition in the domestic and world markets. The directions of increasing the level of competitiveness of dairy enterprises of Ukraine are identified, among which is the development of a set of measures that should solve the problems of product quality, in particular on the basis of counterfeiting, development of branding, formation and strengthening of own raw materials base of dairy production.

Key words: dairy industry, competition, enterprises, factors, market, quality, standards.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України створює близько 18% валової доданої вартості держави, є одним з основних бюджетоформуючих секторів національної економіки, питома вага якого у зведеному бюджеті держави за останні роки становить в середньому 12%, а у товарній структурі експорту – понад третину [14].

Одним із складників АПК є молокопродуктовий підкомплекс, який включає в себе сукупність підприємств сільськогосподарського та промисло-

вого виробництва, котрі зосереджені на виробництві, переробці та збуті молочної продукції.

Молочна промисловість є соціально орієнтованою галуззю, продукція якої повинна забезпечувати населення України високоякісними та поживними продуктами харчування, а також є основою разом із продукцією інших переробних галузей АПК забезпечення продовольчої безпеки держави.

Молоко та молокопродукти є необхідними складниками добового раціону харчування кожної людини, тому що у їхньому складі є незамінні для

людського організму вітаміни, ферменти, мікроелементи, які не містяться в інших продуктах рослинного і тваринного походження. Проте протягом останніх років у роботі галузі спостерігаються проблеми, які знижують її конкурентоспроможність, ускладнюють діяльність молокопереробних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми конкурентоздатності підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК України і, зокрема, вітчизняної молокопереробної промисловості в останні роки досліджували Р.Я. Баран, М.Й. Романчукевич [1], В.М. Яценко, А.О. Яковлева [18]; до проблем конкурентоздатності підприємств молочного комплексу в Україні зверталися Я.В. Лінецька, В.П. Міняйло [11], І.Ю. Рудь [16] та ін.

Науковці вважають, що вітчизняні молокопереробні підприємства не досить підготовлені до роботи в умовах жорсткої конкуренції з іноземними товаровиробниками, при тому, що ситуація на внутрішньому ринку також ускладнює процес управління конкурентоспроможністю.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати фактори, що впливають на рівень конкурентоспроможності вітчизняної молокопереробної промисловості, та визначити шляхи її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок молока і молочних продуктів є однією з найважливіших складових частин агропродовольчого ринку. Від його розвитку залежить забезпечення населення життєво необхідними продуктами харчування, які виробляються з молока. В Україні є всі передумови для розвитку молочнотоварного виробництва: сприятливі ресурси, кормова база, інфраструктура, розвинена селекція, племінний фонд, трудові ресурси тощо. Однак аналіз господарської діяльності цієї галузі доводить, що в галузі є низка проблем внутрішнього і зовнішнього плану, які негативно впливають на її стан. Насамперед йдеться про якість продукції як найважливіший чинник конкурентоспроможності галузі.

Поряд із цим вітчизняна молочна галузь перебуває на етапі активного переходу на більш високий якісний рівень відповідно до прийнятого стандарту ДСТУ 3662 до: 2015 «Молоко-сировина коров'яча. Технічні умови» [7], згідно з яким на ринку залишається три сорти молока: «екстра», «вищий» і «перший». Молоко другого сорту ще буде вироблятися до початку 2020 року, а у наступні два роки буде прийматися для переробки в тваринні корми, казеїн і т. ін.

Статистичні дані засвідчують (табл. 1), що в останні два роки в структурі обсягів випуску суттєво зменшилася питома вага молока першого ґатунку (–5,0%), а також молока другого ґатунку (–1,6%), але підвищилася вага молока ґатунку «екстра» (+5,2%); молока вищого ґатунку (+1,4%).

Незважаючи на такі загалом позитивні структури зміни, зазначимо, що молоко другого сорту в нашій країні виробляють в основному сільські домогосподарства, яким доведеться вирішувати питання збуту молока після остаточного скасування старого стандарту. Це може привести до збільшення частки тіншового сектору молочного ринку, який становить зараз близько 20–25%.

Серйозний виклик виробникам створює і поширення в суспільстві тенденцій здорового харчування, в межах яких збільшується споживання рослинного молока як альтернативи молочному [3].

Ці тенденції впливають на галузь, а також на конкурентні позиції вітчизняної продукції на світових ринках (табл. 2), оскільки Україна все ще не може досягти стандартів якості, які б повністю відповідали вимогам, що діють на європейському ринку.

Наведені дані свідчать, що вимоги, які висуває Європейське співтовариство до молочної продукції відповідно до законів ринку, значно ускладнюють стан вітчизняних виробників. Переважна частина вітчизняної молочної продукції не має шансів потрапити на європейський ринок, тобто фактично випускається виключно для внутрішнього споживання.

Водночас варто наголосити, що не тільки згадані проблеми впливають на конкурентні позиції виробників на зовнішніх ринках. Для успішного конкурування із світовими виробниками молочної продукції українські молокопереробні підприємства повинні провести модернізацію виробничих потужностей. Однак нині українським виробникам не доводиться сподіватися на одержання такого обсягу фінансової підтримки, а отже, не варто чекати на суттєве підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції молокопереробної промисловості на світових ринках.

Крім того, не зважаючи на торгові преференції, надані Європою українським експортерам, існують і інші умови, які ускладнюють просування вітчизняної молочної продукції. Вітчизняні підприємства, що прагнуть вийти на ринки країн Європи з харчовими продуктами тваринного походження, мають бути занесені до офіційного переліку третіх країн, яким дозволено торгувати в ЄС своєю продукцією (ст. 11 регламенту № 854/2004); по-друге, підприємство з виробництва харчових продуктів також має бути в переліку (ст. 12 регламенту № 854/2004) [15].

Для того, щоб потрапити в цей перелік, підприємство має довести, що його продукція відповідає: вимогам регламенту № 178/2002 (головний законодавчий акт ЄС, який регулює безпечність харчових продуктів); вимогам регламенту № 852/2004 щодо сертифікатів та документів; чинним законодавчим вимогам ЄС щодо контролю

Якість молока придбаного переробними підприємствами України у 2017–2018 роках

	Підприємства			Населення			
	2018	2017	у % до 2017	2018	2017	у % до 2017	у % до 2017
Маса молока коров'ячого сирого, т	2560076	2533057	101,1	1054177	1199767	87,9	77,4
у перерахунку на молоко сире встановленої базисної жирності	2719887	2688458	101,2	1088538	1239290	87,8	77,7
у тому числі за ґатунками:							
екстра	586213	441065	132,9	-	377	-	-
питома вага, %	21,6	16,4	x	-	0,1	-	x
вищого ґатунку	1036222	987100	105,0	2340	1605	145,8	95,9
питома вага, %	38,1	36,7	x	0,2	0,1	x	x
I ґатунку	894588	1018125	87,9	135510	110402	122,7	99,0
питома вага, %	32,9	37,9	x	12,5	8,9	x	x
II ґатунку	193827	234724	82,6	903565	1081014	83,6	72,8
питома вага, %	7,1	8,7	x	83,0	87,2	x	x
неґатункового	9037	7444	121,4	47123	45892	102,7	139,7
питома вага, %	0,3	0,3	x	4,3	3,7	x	x
Із загальної маси молока коров'ячого сирого у натуральному виразі							
охолодженого до 10°C	2173392	1947753	111,6	559024	543961	102,8	71,1
питома вага, %	84,9	76,9	x	53,0	45,3	x	x
Масова частка у купленому молоці коров'ячому сирому, %							
жиру	3,61	3,61	x	3,51	3,51	x	x
білка	3,11	3,08	x	2,96	2,95	x	x

Джерело: [5]

Таблиця 2

Вимоги до стандартів якості молочної продукції в Україні та в європейських країнах

Показник	Україна (ДСТУ 3662-97)			Другий ґатунок	ЄС (Постанова ЄС № 853/2004)
	екстра	вищий ґатунок	перший ґатунок		
Загальна кількість КУО/см ³ , МАФАНМ	≤ 100 тис.	≤ 300 тис.	≤ 500 тис.	≤ 3 млн	≤ 100 тис.***
Температура, °С	≤ 6	≤ 8*	≤ 10	≤ 8	≤ 6**
Масова частка сухих речовин	> 12,2	> 11,8	> 11,5	> 10,6	–
Соматичні клітини на см ³	≤ 400 тис.	≤ 400 тис.	≤ 600 тис.	≤ 800 тис.	≤ 400 тис.****
Точка замерзання	Не контролюється				-0,52 °С (Директива 92/46 ЄС, доп. № 94/330/ЄС)

* – за термінів зберігання не більше ніж 12 год;

** – 8 °С за щоденного збирання і 6 °С, якщо збір не щоденний;

*** – середнє геометричне значення за два місяці, з відбором двох зразків на місяць;

**** – середнє геометричне значення за три місяці, з відбором одного зразка на місяць за умови, якщо експерт не визначає іншої методології, щоб узяти до уваги сезонні зміни в рівнях виробництва

Джерело: розроблено автором за даними [6–8]

за імпортом харчових продуктів тваринного походження. Безумовно, що ця ситуація характерна для розвинутого європейського ринку, вона сти-

мулює вітчизняного виробника докладати зусиль для підвищення якості та безпечності власної продукції.

Слід наголосити, що з 12 липня 2019 р. набрав чинності наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження нових вимог до безпеки молока і молочних продуктів» [13].

Вищезазначений документ уніфікує українські та європейські вимоги до молока і молочних продуктів, адаптує технологічні вимоги до сучасних реалій і скасовує застарілі норми.

Нові вимоги стосуються всіх операторів ринку молока і молочних продуктів, незалежно від форми власності. Під дію документу не потрапляє лише первинне виробництво молока і молозива, призначених для власного споживання та зберігання в домашніх умовах [2].

Законодавчі нововведення змусять молочний бізнес переосмислити підходи до якості продукції. Фермери стали поступово відмовлятися від виробництва дешевої сировини, хоча важко прогнозувати, протягом якого терміну якість вихідної сировини реально підвищиться.

Водночас суттєвою проблемою вітчизняного ринку молочних продуктів є наявність великих обсягів фальсифікованої продукції, обсяг якої в країні досяг 30%. Споживачі активно придбають фальсифікат на стихійних ринках через низьку ціну і відсутність інформації про реальний склад молочних продуктів.

Тестування молочної продукції громадськими організаціями в Україні свідчить, що виробники часто замінюють молочні білки немолочними, а також додають різні речовини, яких у справжніх молочних продуктах бути не повинно. Так, за результатами проведеного ДП «Укрметртестстандарт» дослідження зразків масла солодко вершкового понад 60% відібраних у торгових мережах зразків виявилися фальсифікатом і тільки 43% – справжнім маслом відповідно до Держстандарту. Користуючись тим, що часто за смаком і кольором споживач не може відрізнити молочний зміст від немолочного (тобто трансжирів, які додають у фальсифікат), і в умовах неналежного контролю з боку відповідних державних органів недобросовісні виробники отримують вільний доступ до ринку. Таким чином, через безконтрольне виробництво фальсифікату виробники молока втрачають ринок збуту і репутацію [18].

У цей складний для української економіки час, коли купівельна спроможність населення за останні роки знизилася внаслідок зменшення реальних доходів, виробники часто використовують нелегальну практику заміни натуральних компонентів, заміни молочних жирів рослинними без вказівки відповідної інформації на етикетці або упаковці для продажу «натуральних» продуктів харчування за доступними цінами й отримання прибутку. Поширення такої тенденції не тільки небезпечно з погляду харчової безпеки та здоров'я населення, а й приводить до зниження довіри спо-

живачів до всієї категорії тієї чи іншої продукції, і від цього страждають добросовісні виробники [4].

Відповідно, необхідність підтримки рівня конкурентоспроможності продукції, що випускається, передбачає впровадження системи контролю якості не тільки на вітчизняних молочних заводах, але і у сфері торговельної діяльності та необхідність постійно займатися її управлінням.

На молокопереробних підприємствах одним з основних елементів системи управління якістю продукції є аналіз якості, здійснення якого передбачає не тільки аналіз внутрішньої діяльності підприємства в контексті питань якості, а й вивчення ринку молокопродукції, що включає ціни, можливий рівень знижок, умови укладення договорів, концепцію ринкової політики в цьому сегменті, канали збуту, тенденції попиту і пропозиції.

При цьому, незважаючи на те, що український молокопродуктовий комплекс значно відстає від розвинених гравців на світовій молочній арені, експерти ставлять на неї великі ставки. Провідні аналітичні організації вбачають в Україні динамічну та прогресуючу країну з високим потенціалом та усіма необхідними ресурсами, яка зараз має всі шанси посісти чільне місце на глобальному ринку. Доступ до дешевих ресурсів, кліматичні умови та вигідне географічне розташування, низька собівартість виробництва молока на тлі інших країн, а також нереалізовані технологічні можливості української молочної промисловості сприяють тому, що Україна має усі шанси протягом наступних 10 років увійти в п'ятірку країн, які найдинамічніше розвивають молочний напрям [11].

Це завдання вирішується в у зв'язку з виконанням Рекомендацій щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у харчовій промисловості, якими рекомендовано сконцентрувати зусилля на стратегічних напрямках розвитку, зокрема йдеться про впровадження державного ринкового нагляду, правового захисту, географічного маркування української продукції згідно з європейською моделлю, запровадження європейської моделі управління галуззю, про залучення галузевої асоціації до участі в роботі технічних комітетів стандартизації тощо [10, с. 12].

Доцільно підкреслити, що основною проблемою підприємств молочної промисловості є необхідність вкладання інвестицій у формування власної сировинної зони. Перспективним було б відновлення великих сільськогосподарських товаровиробників, які б постачали на переробку високоякісну молочну сировину, а також організація (відновлення) молочарських кооперативів. Молокопереробні підприємства по-різному вирішують вищезазначену проблему. Деякі з них за рахунок власних коштів будують молочнотоварні ферми, інші інвестують комплектацію молокоприймальних пунктів для приймання молока у населення,

а окремі – збільшують середній радіус доставки молока, забезпечуючи, таким чином, завантаження виробничих потужностей високоякісною молочною сировиною. Безумовно, що в цьому переліку альтернатив лише орієнтація на створення великих комплексів молочно-товарної спрямованості може надати молокопереробній промисловості реальних аргументів у конкуренції із західними виробниками.

Важливим елементом, який визначає внутрішню ситуацію на ринку молочної продукції, є внутрішня конкуренція. У структурі учасників ринку молокопереробної промисловості спостерігається тенденція скорочення кількості виробників. З ринку зникають дрібні виробники, а частки великих зростає. Це свідчить про існування на ринку недосконалої конкуренції – олігополії. Підтверджується це тим, що на ринку: незначна кількість виробників (приблизно від 10 до 20); товар на ринку суттєво диференційований; існують перешкоди входження та виходу з ринку.

Сучасний стан вітчизняного ринку молока та молочних продуктів характеризується помірним рівнем консолідації, ринок контролює обмежена кількість виробників, які визначають як його динаміку, так і загальну ситуацію в галузі. У списку лідерів молочної галузі не тільки українські переробники молока, але і транснаціональні компанії, які мають виробництво в Україні.

Десятка найбільших виробників продукції з незбираного молока включає такі підприємства:

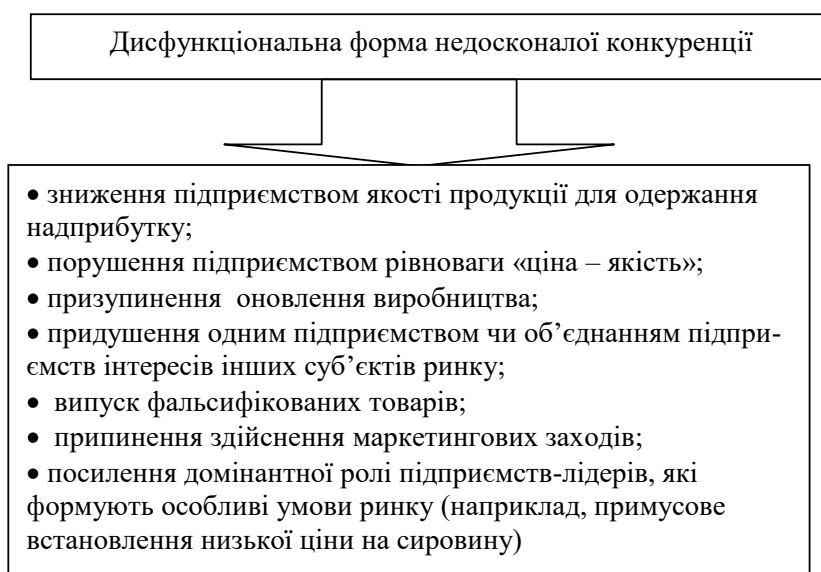
1. «Данон» – 13,15%.
2. «Молочний альянс» – 11,19%.
3. «Лакталіс» – 9,95%.
4. «Люстдорф» – 9,8%.

5. «Вімм-Біль-Данн» – 8,84%.
6. Придніпровський молочний комбінат – 5,52%.
7. «Галичина» – 5,26%.
8. Тернопільський молокозавод – 5,2%.
9. «Терра Фуд» – 4,71%.
10. Група компаній «Формула» – 3,11% [17].

Отже, ринок молочних продуктів відносять до числа висококонкурентних, а лідери галузі, конкуруючи між собою, використовують власний досвід роботи у сфері виробництва молочної продукції, налагоджені канали збуту продукції і міцний зв'язок зі споживачами. Вищезазначені виробники, крім перерахованих факторів, мають широкую популярністю своїх торгових марок, а також реальну можливість модернізації обладнання. Водночас дії цих підприємств на ринку приводить до того, що для досліджуваного ринку характерна дисфункціональна модель конкуренції. Вона значною мірою стримує розвиток вітчизняної молокопереробної промисловості, оскільки для неї характерні процеси, що дестабілізують ринок і призводять до ринкових диспропорцій (рис. 1).

Ця модель ринку, яка є сучасною об'єктивною реальністю, вимагає виважених управлінських рішень, що мають орієнтуватися на загальноекономічну ситуацію на зовнішньому і внутрішньому ринках, на поведінку конкурентів, яка нині значною мірою виходить за межі класичної цивілізованої конкуренції західного типу.

Крім того, не сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських молочних підприємств їх розрізненість, відсутність глибокої спеціалізації виробництва. У результаті асортимент продукції вітчизняних переробників молока дублюється. Через неузгоджену систему продажів вони тіс-

Рис. 1. Ознаки дисфункціональної моделі конкуренції, що склалася на вітчизняному ринку виробництва молочної продукції

Джерело: розробка автора

нять один одного на ринку. Водночас наявність спеціалізації привело б до поглибленої переробки сировини, що сприяло б отриманню додаткової доданої вартості незалежно від кон'юнктури цін на ринку збуту. Саме такий підхід характерний для випуску тієї чи іншої молочної продукції в Європі. Крім того, у виробників молочної продукції є складнощі з виходом на роздрібні мережі, слабо розвинений брендинг, а також приділяється не досить уваги змінам на ринку. Є питання щодо упаковки продукції, вивчення споживчого попиту. Удосконалювати ці процеси під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності українським молокопереробникам належить вже найближчим часом з урахуванням очікуваного посилення конкуренції на внутрішньому і світовому ринку.

З метою загального підвищення рівня споживання молока внутрішніми цільовими групами споживачів необхідно використовувати різні інструменти просування проектів, які формують позитивний імідж молочної промисловості: новини, сайти проектів, обласні журнали, газети, програми на радіо, рейтинги (нагородження), дегустації, конкурси, фестивалі, ярмарки, цикли передач на обласному телебаченні, участь у події культурного життя (свята, PR-акції), використання системи Інтернет, відеофільми, листівки, карти, сувеніри до продукції, особливо для дітей, виставки, конференції, симпозиуми, форуми, іміджеві матеріали в українських і міжнародних журналах, газетах, ТБ і радіопроекти, PR-компанії.

Також підвищення рівня конкурентоспроможності української молочної продукції вимагає запровадження дієвого механізму протидії виробництву та поширенню фальсифікованої продукції, а також посилення контролю держави за фальсифікатом. Адже ситуація, яка склалася, створює загрозу для здоров'я споживачів, негативно впливає на репутацію сумлінних виробників молочних продуктів, призводить до втрат надходжень до державного бюджету та погіршення інвестиційного клімату країни.

Основними заходами на шляху боротьби з фальсифікатом мають бути такі:

- 1) забезпечення доступу споживача до достовірної інформації про харчові продукти;
- 2) посилення заходів державного контролю щодо відповідності чинному законодавству з виробництва і маркетингу продуктів харчування;
- 3) підвищення штрафів за фальсифікат;
- 4) проведення освітньо-роз'яснювальної роботи (заходів) з метою інформування споживачів щодо фальсифікованої та підробленої продукції;
- 5) сприяння міжнародному співробітництву в галузі захисту споживачів.

Одним із важливих кроків на шляху підвищення ефективності боротьби з фальсифікатом є передбачення в українському законодавстві

права колективного позову. Адже сьогодні в Україні колективні позови поза законом, тоді як у світі можна звернутися в суд колективно.

Крім цього, важливим є залучення до процесу очищення ринку від фальсифікату сумлінних виробників, які також зазнають збитків через фальсифікаторів.

У плані виробництва основними напрямками підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств є формування й укріплення власної сировинної бази, підвищення рівня якості молочних продуктів, що виготовляються на їхніх виробничих потужностях, ретельне формування власної політики ціноутворення, а також сприятливого інвестиційного клімату, що дасть можливість оновити матеріально-технічну базу, підвищити рівень продуктивності праці та збільшити рівень рентабельності їхньої діяльності. Реалізація зазначених напрямів підвищення ефективності роботи молокопереробних підприємств можлива лише завдяки формуванню відповідних джерел фінансування, створення яких має відбуватися передусім за рахунок скорочення витрат, збільшення доходів та покращення фінансових результатів конкретного вітчизняного підприємства.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, наведені дані та аргументи дають змогу зробити такі висновки:

1) український молочний ринок активно розвивається, і Україна і має усі шанси протягом наступних 10 років увійти в п'ятірку країн, які найдинамічніше розвивають молочний напрям;

2) українська молочна галузь є перспективним сегментом національної економіки, має значний потенціал у плані конкуренції із провідними виробниками аналогічної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку;

3) досягненню належного рівня конкурентоздатності молочної продукції заважає низка факторів, зокрема невідповідність стандартів якості української молочної продукції європейським стандартам, наявність фальсифікованої продукції, відсутність належного маркетингу;

4) на ринку молочної продукції сформувалася дисфункціональна модель конкуренції, яка значною мірою стримує розвиток вітчизняної молокопереробної промисловості, оскільки для неї характерні процеси, що дестабілізують вищезазначений ринок і призводять до ринкових диспропорцій;

5) актуальними напрямками підвищення рівня конкурентоздатності підприємств молокопродуктового комплексу України є розроблення комплексу заходів, які мають вирішити проблеми якості продукції на основі боротьби із фальсифікатом, а також розвиток брендингу, формування й укріплення власної сировинної бази виробництва молочної продукції.

Дослідження умов упровадження цих заходів з метою регулювання ринку з боку держави є перспективним напрямом подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баран Р.Я., Романчукевич М.Й. Інструментарій забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 8(2). С. 116–125.
2. В Украине заработали новые требования к качеству молока. URL : <http://allretail.ua/news/60939/> (дата звернення: 02.09.2019).
3. Від кількості до якості: аналіз ринку молочної продукції в Україні. URL : <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/ot-kolichestva-k-kachestvu-analiz-rynka-molochnoj-produkcii-v-ukraine> (дата звернення: 02.09.2019).
4. Давыдович О. Борьба с фальсифицированной молочной продукцией: кто должен нести ответственность. URL : <http://agroportal.ua/views/blogs/borba-s-falsifitsirovannoi-molochnoi-produktsiei-kto-dolzhen-nesti-otvetstvennost/> (дата звернення: 02.09.2019).
5. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2019).
6. Директива ради 92/46/ЕЕС від 16 червня 1992 р., що встановлює медико-санітарні правила щодо виробництва та розміщення на ринку сирого молока, теплообробленого молока та продуктів на молочної основі URL : http://garmonia-kiev.narod.ru/Directivs/92_46.htm. (дата звернення: 01.09.2019).
7. ДСТУ 3662 до: 2015 «Молоко-сировина коров'яча. Технічні умови». – URL : <https://drive.google.com/file/d/0BzSNiJWu2FL2QnIIMk4yVHRjb2M/view> (дата звернення: 01.09.2019).
8. ДСТУ 3662–97. Молоко коров'яче незбиране URL : [http://www.dnaop.com/html/34011/doc-DSTU_3662–97](http://www.dnaop.com/html/34011/doc-DSTU_3662-97) (дата звернення: 01.09.2019).
9. ДСТУ ISO 1211:2002. Молоко. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру (Контрольний метод). К.: Держспоживстандарт України, 2004. 12 с.
10. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. В.М. Гейця, А.І. Даниленка, Т.О. Осташко. – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2015. 104 с.
11. Міняйло, О., Міняйло В., Лінецька Я. Молоко-продуктовий підкомплекс України: тенденції розвитку *Товари і ринки : міжнародний науково – практичний журнал* Київський національний торговельно-економічний університет. 2018г. № 4, С. 20–35.
12. От количества к качеству: анализ рынка молочной продукции в Украине. – URL : <https://pro-consulting.ua/pressroom/ot-kolichestva-k-kachestvu-analiz-rynka-molochnoj-produkcii-v-ukraine> (дата звернення: 01.09.2019).
13. Про затвердження вимог до безпеки і якості молока і молочних продуктів: Наказ від 12.03.2019 № 118. діє з 12.07.2019. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33564.html (дата звернення: 02.09.2019).
14. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки

на період до 2021 р. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> (дата звернення: 02.09.2019).

15. Регламент № 854/2004 Европейского Парламента и Совета ЕС об установлении особых правил организации официального контроля над продукцией животного происхождения, предназначенной для потребления человеком в пищу Страсбург, 29 апреля 2004 г. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a67. (дата звернення: 02.09.2019).
16. Рудь І. Ю. Оцінка конкурентоспроможності молочної продукції *Агросвіт*. 2012. № 6. С. 39–42.
17. ТОП-10 українських виробників молочної продукції URL: <http://avm-ua.org/uk/post/top-10-ukrainskih-virobnikiv-molochnoi-produkcii?milku=1> (дата звернення: 02.09.2019).
18. Яценко В.М., Яковлева А. О. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств молочної галузі *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2013. № 45. С. 109–115.

REFERENCES:

1. Baran R. Ya., Romanchukovich M.Y. (2013). Instrumentary zabezpechennya konkurentospromozhnosti vitchyznyanykh pidpryyemstv na zovnishnikh rynkakh [Instruments for ensuring the competitiveness of domestic enterprises in foreign markets]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. Vyp. 8(2). pp. 116–125 (in Ukrainian).
2. V Ukrayne zarabotaly novye trebovaniya k kachestvu moloka [New requirements for milk quality have been made in Ukraine] Available at : <http://allretail.ua/news/60939/> (accessed 2 September 2019).
3. Vid kil'kosti do yakosti: analiz rynku molochnoyi produktsiyi v Ukrayini. [From quantity to quality: analysis of the dairy market in Ukraine] Available at: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/ot-kolichestva-k-kachestvu-analiz-rynka-molochnoj-produkcii-v-ukraine> (accessed 2 September 2019).
4. Davydovych O. Bor'ba s fal'syfytyrovannoy molochnoy produktsiyey: kto dolzhen nesty otvetstvennost' [Fighting falsified dairy products: who should be held accountable]. Available at: <http://agroportal.ua/views/blogs/borba-s-falsifitsirovannoi-molochnoi-produktsiei-kto-dolzhen-nesti-otvetstvennost/>
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 2 September 2019).
6. Dyrektyva rady 92/46/EES vid 16 chervnya 1992 p., shcho vstanovlyuye medyko-sanitarni pravyla shchodo vyrobnytstva ta rozmishchennya na rynku syroho moloka, teploobroblenoho moloka ta produktiv na molochnyi osnovi Available at: http://garmonia-kiev.narod.ru/Directivs/92_46.htm (accessed 1 September 2019).
7. DSTU 3662 do: 2015 «Moloko-syrovyna korov'yacha. Tekhnichni umovy». Available at: <https://drive.google.com/file/d/0BzSNiJWu2FL2QnIIMk4yVHRjb2M/view> (accessed 1 September 2019).
8. DSTU 3662–97. Moloko korov'yache nezbyrane Available at: [http://www.dnaop.com/html/34011/doc-DSTU_3662–97](http://www.dnaop.com/html/34011/doc-DSTU_3662-97) (accessed 1 September 2019).

9. DSTU ISO 1211:2002. Moloko. Hravimetrychnyy metod vyznachennya vmistu zhyru (Kontrol'nyy metod). K.: Derzhspozhyvstandart Ukrayiny.

10. Implementatsiya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu ta YES: rekomendatsiyi na osnovi dosvidu krayin Skhidnoyi Yevropy: naukova dopovid' (2015) / za red. V.M. Heytsya, A.I. Danylenka, T.O. Ostashko. Kiyev, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny» (in Ukrainian)

11. Minyaylo O., Minyaylo V., Linets'ka YA. (2018). Molokoproduktovyy pidkompleks Ukrayiny: tendentsiyi rozvytku [Dairy subcomplex of Ukraine: development trends]. *Tovary i rynky: mizhnarodnyy naukovy – praktychnyy zhurnal / Kyivskyy natsional'nyy torhovel'no-ekonomichnyy universytet*. № 4, pp. 20–35 (in Ukrainian)

12. Ot kolychestva k kachestvu: analiz rynku molochnoy produktsyy v Ukrayne [From quantity to quality: analysis of the dairy market in Ukraine]. Available at: <https://pro-consulting.ua/pressroom/ot-kolychestva-k-kachestvu-analiz-rynka-molochnoj-produkcii-v-ukraine> (accessed 1 September 2019).

13. Pro zatverdzhennya vymoh do bezpeky i yakosti moloka i molochnykh produktiv: Nakaz vid 12.03.2019 № 118, diye z 12.07.2019. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33564.html (accessed 2 September 2019).

14. Pro skhvalennya Kontseptsiyi Derzhavnoyi tsil'ovoyi prohramy rozvytku ahrarnoho sek-

toru ekonomiky na period do 2021 r. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>. (accessed 2 September 2019).

15. Rehlament № 854/2004 Evropeyskoho Parlamenta y Soveta ES ob ustanovleny osobnykh pravyl orhanyzatsyy ofytsyal'noho kontrolya nad produktsyey zhyvotnoho proyskhozhdennya, prednaznachennoy dlya potreblennya chelovekom v pyshchu Strasburh, 29 aprelya 2004 h. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a67. (accessed 2 September 2019).

16. Rud' I. YU. (2012). Otsinka konkurentospromozhnosti molochnoyi produktsiyi [Estimation of the competitiveness of dairy products]. *Ahrosvit*. № 6. pp. 39-42 (in Ukrainian)

17. TOP-10 ukrayins'kykh vyrobnykiv molochnoyi produktsiyi [TOP-10 Ukrainian dairy producers]. Available at: <http://avm-ua.org/uk/post/top-10-ukrainskih-virobnikiv-molocnoi-produkcii?milku=1> (accessed 2 September 2019).

18. Yatsenko V.M. (2013). Vplyv faktoriv zovnishn'oho ta vnutrishn'oho seredovyshcha na pidvyshchennya konkurentospromozhnosti produktsiyi pidpryyemstv molochnoyi haluzi [Influence of factors of external and internal environment on increase of competitiveness of production of dairy enterprises]. *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnolohiy*. № 45. pp. 109-115. (in Ukrainian).

**FACTORS OF THE COMPETITIVE ENVIRONMENT
IN THE DAIRY PRODUCTION SEGMENT IN UKRAINE**

The purpose of the article. The dairy market is one of the most important components of the agri-food market. Its development depends on providing the population with vital milk-based food products. In Ukraine, there are all prerequisites for the development of dairy production: favorable resources, feed, infrastructure, breeding, breeding stock, labor resources, etc. However, an analysis of the economic activity of this industry proves that there are a number of internal and external problems in the industry that adversely affect its condition. First of all, it is a matter of low competitiveness of production of domestic dairy enterprises, which is a factor that impedes the development of the industry.

Globally, a dysfunctional model of competition has emerged in the dairy market, which largely impedes the development of the domestic dairy industry, as it is characterized by processes that destabilize the aforementioned market and lead to market imbalances.

Thus, the purpose of the study is to analyze the factors that influence the level of competitiveness of the domestic dairy industry and to determine ways to increase it.

Methodology. The methodology of the research is based on the use of a system of methods, which are a system used in the complex and contribute to the process of cognition, generalization and formulation of recommendations. General scientific and special methods of scientific cognition were applied in the process of research; analysis and synthesis (to study the state of the industry and the market situation); induction and deduction (in order to identify the factors that stimulate and discourage market development); factor analysis (to determine the factors affecting the competitiveness of domestic dairy enterprises); abstraction (in order to separate the significant and insignificant factors affecting the competitiveness of Ukrainian dairy industry enterprises); systematic approach (to develop measures that should enhance the competitiveness of Ukrainian dairy enterprises; tabular method – to process statistical data; generalization (to systematize the results of the research and formulate conclusions). This scientific approach ensures the effectiveness of research.

Results. It is established that at the present stage of development for the dairy market of Ukraine there is a dysfunctional model of competition, which significantly impedes the development of the domestic dairy industry, as it is characterized by processes that destabilize the above market and lead to market imbalances. The directions of increasing the level of competitiveness of dairy enterprises of Ukraine are identified, among which is the development of a set of measures that should solve the problems of product quality, in particular on the basis of counterfeiting, development of branding, formation and strengthening of own raw materials base of dairy production.

Practical implications. The practical significance of the obtained results is that the materials of the article can be used in the process of further research of the situation on the dairy market in Ukraine, as well as in the development of programs and measures aimed at improving the level of competitiveness in the industry as a whole, and of individual enterprises.

Value/originality. The scientific novelty of the article is to solve a scientific problem related to the development of theoretical, deepening and improvement of practical principles of formation of competitive environment in the dairy production segment in Ukraine. The results, which constitute a scientific novelty, are determined by the following main provisions: based on the study of the state of the competitive environment in the dairy production segment in Ukraine, the signs of a dysfunctional model of competition established on the domestic dairy production market are formulated; the topical directions of increasing the level of competitiveness of the dairy enterprises of Ukraine are defined, which are the development of a set of measures that should solve the problems of product quality on the basis of combating counterfeiting, as well as the development of branding, formation and strengthening of own raw materials base of dairy production.